مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاستهای اقتصادی
شماره‌های ۹ و ۱۰، آذر و دی ۱۳۸۹، صفحات ۸۶-۷۱

بررسی و تحلیل مطالبات معوق شبکه بانکی استان قزوین (چالش‌ها و راهکارها)

علیرضا امینی[۱]، علی حقیقت[۲] و فاطمه همتی[۳]

مطالبات معوق بانکی محصول شرایط اقتصادی و بالا بودن سطح تورم و همچنین نمایانگر ضعف عملکرد بانک‌ها در مدیریت منابع و مصارف خود می‌باشد. بدیهی است افزایش مطالبات معوقه بانک‌ها باعث می‌شود که منابع بانکی از مصارف آن کمتر شود و این موضوع کاهش تسهیلات‌دهی بانک‌ها و در سطح ملی تبعات گسترده‌تری از جمله افزایش تورم، توسعه دلالی و اقتصاد زیرزمینی را درپی دارد. بررسی مطالبات معوق شبکه بانکی در استان قزوین در سال مورد بررسی نمایانگر تغییرات میزان تسهیلات‌دهی در سال ۱۳۸۶ به میزان ۳۲ درصد و رشد جذب سپرده‌ها به میزان ۲۱ درصد بوده است. ۷۲ درصد از مطالبات معوقه به مصارف بانکی استان قزوین مربوط به بانک‌های تجاری و ۲۸ درصد مربوط به بانک‌های تخصصی است. در بخش مسکن کمترین معوقه شکل گرفته است که ناشی از سودآوری فعالیت‌های دلالی در این بخش می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: سیستم بانکی،شاخص گسترش خدمات بانکی، تسهیلات اعطایی، منابع و مصارف بانکی، مطالبات معوق.

۱. کارشناس علوم اقتصادی و رئیس گروه مطالعات اقتصادی کارشناس اقتصادی سازمان امور اقتصادی و دارایی استان قزوین.
amini_alireza@yahoo.com
۲. کارشناس ارشد علوم اقتصادی، کارشناس اقتصادی سازمان امور اقتصادی و دارایی استان قزوین.
haghighatali@rocketmail.com
۳. کارشناس ارشد توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی و کارشناس اقتصادی سازمان امور اقتصادی و دارایی استان قزوین.
fatemehematy@yahoo.com

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

۱. مقدمه

در نظام بانکداری اسلامی که پرداخت تسهیلات می‌بایست براساس صلاحیت و اعتبار متقاضی، توجیه‌پذیر بودن طرح و معامله، نظارت بر حسن اجرای قرارداد، اخذ تامین کافی و بیمه‌نمودن اموال و وثایق صورت پذیرد، بالا رفتن حجم مطالبات معوقه نشان‌دهنده عدم بررسی صحیح مالی، فنی و اقتصادی طرح یا معامله و عدم شناخت کافی از توان مالی و اجرایی مشتریان یا به دلیل عدم کنترل و نظارت دقیق بر نحوه مصرف تسهیلات پرداختی و نشانه خطر جدی برای بانک تلقی می‌شود.

البته در پاره‌ای موارد وقوع حوادثی در صحنه اقتصادی و اجتماعی کشور نیز موجب افزایش مطالبات معوق می‌گردد که علل آن خارج از حیطه اقتدار سیستم بانک است.

مطالبات سررسید گذشته و معوق بانک‌ها همچون اقیانوسی منجمد به یک معضل شدید و جدی برای نظام بانکی تبدیل شده و با توجه به بانک محور بودن اقتصاد کشور و به عبارت دیگر، از آنجایی‌که تمام بار نظام مالی کشور بر دوش نظام بانکی بوده است بدون شک می‌توان آن را دغدغه‌ای ملی نامید.

۲. ادبیات موضوع

۲-۱. برخی مفاهیم مربوط به مطالبات بانکی

مطالبات جاری: مطالباتی که بازپرداخت اصل و سودآن در سررسیدهای مقرر پرداخت شده و یا بیش از دو ماه از سررسید آن نگذشته است.

مطالبات سررسید گذشته: مطالباتی که از تاریخ سررسید اصل و سود آن و یا تاریخ قطع پرداخت اقساط بیش از دو ماه گذشته وهنوز از شش ماه تجاوز ننموده است.

مطالبات معوق: مطالباتی که بیش از شش ماه و کمتر از هجده ماه از تاریخ سررسید و یا تاریخ قطع پرداخت اقساط سپری شده است.

مطالبات مشکول الوصول: مطالباتی که بیش از هجده ماه از سررسید و یا از تاریخ قطع پراخت اقساط آن سپری شده است.

مطالبات سوخت شده: آن بخش از مطالبات بانک‌ها که صرف‌نظر از تاریخ سررسید به دلایلی از قبیل ورشکستگی و یا علل دیگر قابل وصول نبوده و با تصویب هیأت مدیره بانک به عنوان مطالبات سوخت شده تلقی شده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

۲-۲. اصول، ارکان و روش‌های وصول مطالبات معوق و غیرمعوق

مهم‌ترین موضوع در راستای کاهش و مدیریت مطالبات معوقه، رعایت برخی اصول ، ارکان و روش‌ها در اعطای تسهیلات و وصول مطالبات بانکی است.

الف) ارکان و روش‌های وصول مطالبات بانک‌ها

تمام فعالیت‌های بانکی براساس قانون بانکداری بدون ربا مصوب سال ۱۳۶۲ مجلس شورای اسلامی به سه دسته شامل خدمات بانکی، جذب سپرده‌ها و تجهیز منابع پولی و پرداخت تسهیلات تقسیم می‌شود که تمام این فعالیت‌ها در راستای نقش بانک در اقتصاد به‌عنوان یک واسطه مالی و تسهیل‌کننده جریان وجوه و تأمین‌مالی‌کننده عمده فعالیت‌های اقتصادی در کشور است. حال با افزایش بحران بدهی‌های معوقه سیستم بانکی در کشور نقش بانک‌ها نیز مخدوش خواهد شد. البته در نظام بانکی کشور ۵ رکن مهم‌که رعایت دقیق آنها موجب وصول به موقع تسهیلات و تحقق اهداف اعطای تسهیلات می‌شود طراحی شده است که عبارتند از:

- سنجش صلاحیت و اعتبار متقاضی
- بررسی توجیه پذیربودن اعطای تسهیلات
- نظارت مستمر بر حسن اجرای قرارداد
- بیمه تسهیلات یا اموال مورد طرح و وثایق
- اخذ وثیقه و تضمین

ارکان فوق در صورت رعایت دقیق توسط شعب بانکی به طور قطع منجر به کاهش معوقه‌ها خواهد شد، اما در هر صورت احتمال کاهش معوقه‌ها تا سطح صفر کمی غیرممکن است. از سوی‌دیگر، چهار روش وصول مطالبات معوق بانکی به لحاظ قانون بانکداری بدون ربا وجود داردکه می‌تواند در بازپس‌گرفتن مطالبات معوقه تأثیر قابل توجهی داشته باشد.

- به استناد سند رهنی – سند تخصیص تسهیلات
- به استناد قرارداد داخلی (بانکی)
- به استناد سفته عند المطالبه
- به استناد چک برگشت

ب) اصول پنجگانه جلوگیری از توسعه مطالبات معوقه

بانک‌ها با اعمال چهارمولفه‌می‌توانند از رشدمطالبات معوق خود جلوگیری‌کنند. درشناخت مشتریان و تقاضای تسهیلات مختلف چهار فاکتوری که با C آغاز می‌شوند نقش مهمی را ایفا می‌کنند که در

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

اصطلاح بانکی (چهار C) نام گرفته است. اگر این قواعد چهارگانه رعایت شوند تا حد قابل توجهی می‌توان از رشد مطالبات معوق جلوگیری کرد.

سرمایه[1]، اصل اول در شناخت تقاضای تسهیلات است به‌این‌معناکه تشخیص میزان سرمایه مورد استفاده فرد تسهیلات‌گیرنده درتمام دنیا حدود ۲۰ درصد محاسبه می‌شود تا به سرمایه بانک لطمه وارد نشود.

شخصیت[2]، اصل دوم در مدیریت ریسک مطالبات بانکی است که سابقه تجاری فرد، حسن شهرت و سابقه چک‌های برگشتی فرد را مورد توجه قرار می‌دهد تا با صحت و تأیید رعایت اصول حرفه‌ای و انجام تعهدات بانکی از سوی فرد تسهیلات‌گیرنده، وام موردنیاز در اختیارش قرارگیرد و نگرانی بانک از جهت بازگشت سرمایه رفع شود.

سومین اصل ظرفیت[3] است که توان سرمایه‌گذاری و مدیریت آن همچنین میزان بازار تحت سلطه فرد تسهیلات‌گیرنده را شناسایی و بررسی می‌کند تا قدرت مدیریت مالی فرد را در حد تعادل نگه‌داشته تا با کاهش یا افزایش افراطی مدیریت مالی به میزان سرمایه بانک لطمه وارد نکند. میزان ظرفیت فرد به شرایط بازار پول، موقعیت، تجربه، توان و سابقه حرفه‌ای فرد مرتبط است تا ظرفیت اجرایی و اداری ایجاد کرده باشد.

چهارمین فاکتور، وثیقه و ضامن[4] است که با در کنار هم قرار گرفتن چهار C مذکور تا حد زیادی می‌توان از ایجاد و رشد مطالبات بانکی جلوگیری کرد. با تغییرات مؤلفه‌های اقتصادی در ایران می‌توان گفت: که شرایط[5]، اصل پنجمی است که در حجم مطالبات معوق بانک‌ها تاثیرگذار است. شرایط تورم رکودی، محدودیت، مدیریت، تغییر سلیقه‌ها و امثال آن از جمله بندهای موردنظر در میزان مطالبات معوق بانکی است. برخی مطالبات بانکی نیز با حوادث غیرمترقبه همچون فوت، زلزله و امثال آن ایجاد می‌شود که فرد در قیدحیات نیست تا مطالباتش را پرداخت کند، اما در این شرایط نیز بیمه تا حد زیادی در وصول مطالبات معوقه با بانک همراهی می‌کند.

در صورت رعایت این اصول با نظارت و بررسی‌های کامل تا حد زیادی از شکل‌گیری مطالبات بانک‌ها پیشگیری خواهدشد. البته با اختیارعمل بانک‌ها درانتخاب مشتریان و رتبه‌بندی‌آن‌ها می‌توان گفت که بانک‌ها راهکار لازم برای جلوگیری از ایجاد و رشد مطالبات معوق را دراختیار دارند.

---

1. Capital
2. Character
3. Capacity
4. Collatral
5. Conditions

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

۳. عوامل مؤثر بر شکل‌گیری و افزایش مطالبات معوقه

در بیشتر کشورهای جهان مطالبات معوقه بانک‌ها از یک‌درصد تجاوز نمی‌کنند، اما مطالبات معوقه بانک‌های خصوصی ایران حدود ۱۵درصد و بانک‌های دولتی بیش از ۲۰درصد است که این موضوع یک خطر جدی برای اقتصاد ملی می‌باشد.

عوامل مؤثر بر شکل‌گیری و توسعه این مطالبات را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد. یکی شرایط اقتصادی جامعه که انگیزه عدم باز پرداخت را به وجود می‌آورد و دیگری عملکرد بانک‌ها که این انگیزه را افزایش داده و عملی می‌سازد. عوامل اقتصادی ریشه در پایین بودن نرخ بهره اسمی از نرخ تورم داردکه موجب شده که وام‌گیرندگان نسبت به بازپرداخت وام‌ها تمایلی نشان ندهند زیرا وام‌گیرندگان با محاسبه‌ای ساده به این نتیجه دست می‌یابند که اگر اقساط خود را با تأخیر و حتی با پرداخت جریمه‌های مربوطه بپردازند باز هم سود کرده‌اند زیرا با توجه به نرخ تورم بالا، ارزش افزوده پول آنها در بازار بیشتر از جریمه‌های تأخیر اقساط است. وضع امروز نرخ بهره در ایران مانند نرخ ارز در سال‌های گذشته است که مردم از بانک مرکزی دلار ارزان می‌خریدند و آن را در بازار آزاد می‌فروختند.

دلیل دیگر این‌است که با افزایش تورم همراه با کاهش رشد اقتصادی و تولید در جامعه درآمد واقعی کاهش یافته و قدرت باز پرداخت بدهی‌ها نیز به طبع آن در بلندمدت کاهش می‌یابد و موجب افزایش مطالبات معوق بانک‌ها می‌گردد و بالا بودن سود فعالیت‌های دلالی به‌ویژه در بخش مسکن نیز مزید بر علت گردیده و انگیزه بازپرداخت اصل و فرع تسهیلات را به شدت کاهش داده است.

عملکرد بانک‌ها نیز موجبات شکل‌گیری برخی دلایل را برای توسعه مطالبات معوقه فراهم آورده است که از مهم‌ترین آنها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- عدم رعایت دقیق ارکان اعطای تسهیلات توسط شبکه بانکی
- عدم شناخت کافی بانک‌ها از متقاضیان خود
- نبود بانک اطلاعات متقاضیان
- فقدان سیستم اعتبار سنجی و رتبه‌بندی اعتباری مشتریان بانک‌ها

به‌طورقطع حل این معضل تنها به دست شبکه بانکی میسر نخواهد بود و به کل اقتصاد جامعه و نوسان‌ها و بحران‌های موجود درآن مرتبط است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

۴. تحلیل مکانیزم اثرگذاری مطالبات معوقه سیستم بانکی بر کل اقتصاد، شبکه بازار پولی کشور و عملکرد نظام بانکی

۴-۱. اثر بر کل اقتصاد

- دامن‌زدن به افزایش حجم و گستره شبکه بازار غیررسمی پولی کشور
- تحت تأثیر قرار دادن سایر بازارهای مالی و دارایی‌های واقعی مانند بازار سرمایه، مسکن، خودرو، طلا و سکه و ... با توجه به گسیل معوقات به سمت این بازارها با انگیزه‌های سوداگری و سفته بازی
- تغییر حجم نقدینگی و افزایش حجم عرضه پول
- افزایش بدهی سیستم بانکی به بانک مرکزی
- تغییر در ترکیب و حجم پایه پولی و تزریق پول پرقدرت به اقتصاد کشور
- افزایش نرخ سود تسهیلات و کاهش سرمایه‌گذاری
- افزایش نرخ سود سپرده‌ها و افزایش پس‌انداز

۴-۲. اثر بر متغیرهای کلان بازار پولی کشور

همان‌گونه که از فلوچارت قابل درک است، شبکه بانکی بین وام‌دهنده (سپرده‌گذاران) و وام‌گیرنده قرار دارد و از آنجایی که درکشور ما بیشترین نقش را بانک‌ها و بازار پول در تأمین‌مالی فعالیت‌های اقتصادی برعهده دارد افزایش بدهی معوقه بانک‌ها به‌طورمستقیم بر عملکرد شبکه بانکی تأثیرگذاشته و موجب کاهش بهره‌وری آن می‌گردد و آسیب جدی بر اقتصاد ملی وارد می‌نماید و بحران تأمین منابع مالی واحدهای اقتصادی را افزایش می‌دهد.

افزایش حجم مطالبات معوق سیستم بانکی در وهله اول منجر به کاهش منابع سیستم بانکی شده و از این حیث قدرت تسهیلات‌دهی و بنابراین فرایند خلق پول بانک‌ها را تحت تأثیر قرار داده و کاهش می‌دهد که این عامل در نهایت از این کانال به کاهش حجم عرضه پول منجر می‌گردد.

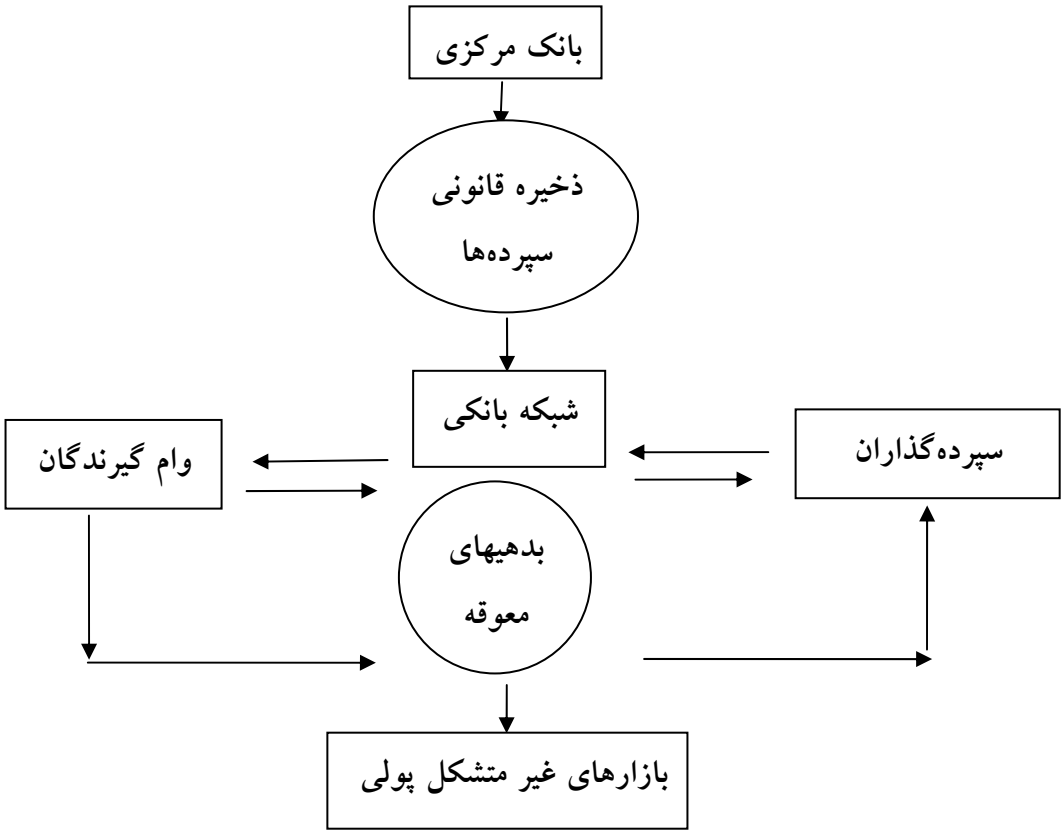
از سوی دیگر، با کاهش منابع سیستم بانکی بانک‌ها قادر به پاسخگویی به تقاضای تسهیلات در نرخ تسهیلات فعلی و موجود نمی‌باشند که برای مرتفع نمودن این مشکل سه راه حل را در پیش می‌گیرند یکی اینکه این کمبود در منابع جهت اعطای تسهیلات را از محل استقراض از منابع بانک مرکزی جبران می‌نمایند و دیگر اینکه نرخ سود تسهیلات بانک‌ها را به عنوان قیمت و هزینه استفاده از پول به دلیل کمیابی منابع و همچنین افزایش ریسک اعطای تسهیلات افزایش می‌دهند. راه دیگر این است که نرخ سود سپرده‌های بانکی را جهت جذب منابع بیشتر و افزایش انگیزه و تمایل سپرده‌گذاران و پس اندازکنندگان افزایش دهند.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

اگر راه‌حل اول انتخاب گردد، به‌طور قطع با افزایش بدهی سیستم بانکی به بانک مرکزی به‌عنوان جزئی از اقلام تشکیل‌دهنده پایه پولی کشور افزایش یافته و از کانال افزایش پول پرقدرت تزریق شده به شبکه بازار پولی کشور هم حجم نقدینگی و هم عرضه پول افزایش می‌یابد (تغییر در ترکیب و حجم پایه پولی).

درصورت انتخاب راه دوم، با افزایش نرخ سود تسهیلات، هزینه استفاده از منابع بانکی اضافه شده و منابع ارزان قیمت بانکی به‌تدریج به منابع گران قیمت تبدیل می‌گردند که این عامل از منظر سرمایه‌گذاران یک عامل هشداردهنده تلقی می‌گردد و انگیزه و تمایل آنان را برای ادامه فعالیت‌های مولد اقتصادی و ایجاد و خلق فرصت‌های جدید سرمایه‌گذاری، تولید و اشتغالزایی کاهش می‌دهد.

اگر هم گزینه سوم در دستور کار قرار گیرد، به‌طور قطع با افزایش نرخ سود سپرده‌ها، بانک‌ها مجبور می‌شوند جهت جذب منابع سود بیشتری را پرداخت نمایند و به طبع درآمد آنها کاهش می‌یابد و از سوی دیگر، با افزایش انگیزه پس‌اندازکنندگان و سپرده‌گذاران بانکی، منابع بانکی افزایش‌یافته و افزایش پس‌انداز و از آن سو کاهش سرمایه‌گذاری به دلیل بالا رفتن نرخ تسهیلات، شکافی بین سرمایه‌گذاری و پس انداز بوجود می‌آید.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

۴-۳. اثر بر عملکرد نظام بانکی

با افزایش حجم مطالبات معوق بدون شک از منابع نظام بانکی کاسته می‌شود و البته با مدنظر قراردادن انگیزه‌های متفاوت ایجاد مطالبات بخشی از مطالبات معوق رخ داده می‌تواند مجدد از مسیری دیگر جذب شبکه بانکی گردد و به عنوان منابع سپرده‌ای در اختیار بانک قرارگیرد که بانک می‌بایستی به آنها طبق سود سپرده‌های معمول سود پرداخت نماید. از سویی‌نیز با توجه با کاسته شدن منابع که مستقیماً قدرت تسهیلات‌دهی بانک‌ها افت می‌نماید، از سودی هم که از بابت ارائه تسهیلات به متقاضیان ارائه می‌نمودند محروم می‌گردند، لذا درنهایت درآمد و سود بانک‌ها نیز به عنوان یک بنگاه اقتصادی کاهش می‌یابد. این مهم‌می‌تواند به افزایش‌هرچه بیشترنرخ سود سپرده‌های بانکی در دوره‌های آتی بینجامد.

۵. وضعیت وصول مطالبات معوقه درکشور

در اقتصادی که مطالبات معوق بانک‌ها حدود ۲۰ درصد از نقدینگی کشور و ۱۰ درصد از تولید ناخالص داخلی می‌باشد نمی‌توان از خطرات ناشی از آن غفلت نمود. بنابر گزارش مقامات بلندپایه و رسمی کشور در سال ۱۳۸۶، مطالبات معوق بانک‌ها به رقم ۲۰۰ هزار میلیارد ریال رسیده که ۱۱۰ هزار میلیارد ریال آن معوقات بخش خصوصی(۵۵ درصد) و ۹۰ هزار میلیارد ریال میزان معوقات بخش دولتی(۴۵ درصد) است. چنین رقمی تمام دست‌اندرکاران سیاسی، اقتصادی و بانکی را به تکاپو می‌اندازد تا چاره‌ای بیاندیشد و راهکارهایی اتخاذ نمایند.

در چند سال اخیر به‌ویژه در سال ۱۳۸۶ مطالبات معوقه بانک‌های دولتی کشور به شدت افزایش یافته است به‌گونه‌ای که اگر بانک مرکزی حمایت لازم از این بانک‌ها ننماید به سرعت بسیاری از بانک‌های دولتی ورشکست خواهند شد. به همین دلیل و دیگر ضعف‌های نظام بانکی، دولت نهم تصمیم به اصلاح شبکه بانکی کشور گرفت و کارگروهی با عنوان اصلاح رفتاری نظام بانکی را تشکیل داد. کارگروه تحول رفتاری نظام بانکی به استناد ماده ۵ قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی و کاهش هزینه‌ای طرح و تسریع در اجرای طرح‌های تولید و افزایش منابع مالی و کارایی بانک‌ها مصوب سال ۱۳۸۶، پیش نویس آیین‌نامه وصول مطالبات سررسیدگذشته، معوق و مشکوک الوصول بانک‌ها (ریالی و ارزی) تهیه شده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

کمیته‌ای نیز تحت عنوان "ساماندهی مطالبات معوقه" زیرنظر بانک مرکزی در مهر ماه سال ۱۳۸۶ در خصوص نحوه وصول مطالبات معوق از مشتریانی که به چند بانک بدهی دارند تشکیل شد.

از سویی نیز با اجرای طرح اعطای تسهیلات به بنگاه‌های زودبازده اقتصادی کوچک و کارآفرین در دولت نهم که به‌شدت مورد حمایت دولت قرار گرفت که بسیاری از این بنگاه‌ها به مشکلات عدیده و ساختاری در راه تولید و بهره‌برداری برخورد نمودند که موجبات افزایش مطالبات معوق در سیستم بانکی را فراهم آورد. از این‌رو لزوم تشکیل یک نهاد و موسسه‌ای برای جمع‌آوری و ساماندهی این مطالبات معوق بیش از پیش احساس می‌شد که در نهایت منجر به تشکیل چنین نهادی گردید.

۶. بررسی عملکرد شبکه بانکی استان قزوین

۶-۱. گسترش خدمات بانکی در اقتصاد استان

این شاخص از نسبت ارزش افزوده خدمات مؤسسات پولی و مالی به ارزش افزوده بخش خدمات به دست می‌آید که نشان‌دهنده گسترش خدمات بانکی در اقتصاد است.

سهم شبکه بانکی از ارزش‌افزوده بخش خدمات طی سال‌های (۱۳۸۴-۱۳۷۹) افزایشی بوده و نمودار روند صعودی را نشان می‌دهد اما طی سال‌های (۱۳۸۵- ۱۳۸۴) شاخص کاهش یافته است به عبارتی از گستردگی خدمات بانکی در استان طی این سال کاسته شده است.

جدول۱. شاخص گسترش خدمات بانکی در اقتصاد استان طی سال‌های (۱۳۸۵-۱۳۷۹)

(میلیون ریال- درصد)

شرح/سال	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵
ارزش افزوده خدمات	۳/۸۰٤/٦۹۸	٤/٦۸٥/۱۷٥	٥/۸۰۹/۷٥٦	۷/۱٦۸/٥۲۸	۹/٥٤۲/۷۰۰	۱۲/۱۰۰/۱۳٦	۱٥/۱۸۸/۸۳۳
ارزش افزوده شبکه بانکی	۷۷/۰۸۳	۹۰/۲۱۱	۱۲۹/۸۷۰	۱٦۱/٦۱٥	۲٦۱/۲۳۲	۳٤۳/۸۹۹	۳٦۹/۱٦۱
شاخص گسترش خدمات بانکی	۲/۰۳	۱/۹۳	۲/۲٤	۲/۲٥	۲/۷٤	۲/۸٤	۲/٤۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، حساب‌های منطقه‌ای (۱۳۸۵- ۱۳۷۹) و برآورد کارشناسی.

۶-۲. نسبت تسهیلات به سپرده

این شاخص در واقع گویای این مطلب می‌باشد که شبکه بانکی در پرداخت تسهیلات تا چه میزان از سپرده‌ها و منابع داخلی بانک استفاده کرده است. در سال ۱۳۸۶ حدود ۹۲ درصد سپرده‌های جذب

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

شده به صورت تسهیلات پرداخت شده که نسبت به سال پیش افزایش ۸/۲ درصدی داشته است و این نشان‌دهنده افزایش قدرت تسهیلات‌دهی بانک‌ها و اتکای بیشتر بانک‌های استان به منابع داخلی می‌باشد.

۶-۳. نسبت سپرده به شعب

در سال ۱۳۸۶ به ازای هر شعبه از شبکه بانکی استان ۴۶۸۶۱/۳۱میلیون ریال سپرده جذب شده است که نسبت به سال ۱۳۸۵ در حدود ۱۴ درصد رشد داشته است. در واقع این مطلب نشان‌دهنده افزایش توانایی شبکه بانکی استان در جذب سپرده‌ها و ساماندهی آنها می‌باشد.

۶-۴. نسبت تسهیلات به شعب

این شاخص نشان‌دهنده میزان تسهیلات پرداخت شده به ازای هر شعبه است. در سال ۱۳۸۶ این نسبت برای شبکه بانکی استان ۴۳۳۷۷/۷۵ میلیون ریال بوده که نسبت به سال پیش افزایش قابل توجهی داشته به طوری‌که در سال ۱۳۸۵ این میزان حدود ۳۴۸۰۷/۸۸ میلیون ریال بوده که تا سال ۱۳۸۶ در حدود ۲۴/۶ درصد افزایش پیدا کرده است.

۶-۵. نسبت سپرده به پرسنل

این نسبت نشان‌دهنده میزان جذب سپرده به ازای هر نفر پرسنل است که از شاخص‌های کارایی بانک‌ها محسوب می‌شود و بیانگر عملکرد مطلوب نظام بانکی در جذب سپرده‌ها و کنترل نقدینگی در جامعه است.

در سال ۱۳۸۶ این نسبت در شبکه بانکی استان بالغ بر ۵۲۴۹/۱۶ میلیون ریال می‌باشد که نسبت به سال قبل ۱۹/۲ درصد رشد را نشان می‌دهد و این موضوع نشان از بهبود وضعیت شبکه بانکی استان در جذب، ساماندهی، تجهیز و هدایت نقدینگی در راستای تولید دارد.

جدول۲. عملکرد شبکه بانکی استان در سال‌های۱۳۸۵و۱۳۸۶

(میلیون ریال-درصد)

شرح / سال	۱۳۸۵	۱۳۸۶	درصد تغییرات
تسهیلات	۹۹۲۰۲٤۷	۱۳۱٤۳٤٥۹	۳۲
سپرده	۱۱٦۹٤۱۳٦	۱٤۱۹۸۹۷٦	۲۱
تعداد پرسنل	۲٦٥٦	۲۷۰٥	۱۸/۴
تعداد شعب	۲۸٥	۳۰۳	۶/۳
نسبت تسهیلات به سپرده	۸٥	۹۲	۸/۲
نسبت سپرده به شعب	٤۱۰۳۲/۰٦	٤٦۸٦۱/۳۱	۱٤
نسبت تسهیلات به شعب	۳٤۸۰۷/۸۸	٤۳۳۷۷/۷٥	۲۴/۶
نسبت سپرده به پرسنل	٤٤۰۲/۹	٥۲٤۹/۱٦	۱۹/۲

مأخذ:سالنامه آماری سال ۱۳۸۶ استان و برآورد کارشناسی.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

۷. بررسی مطالبات معوقه شبکه بانکی استان قزوین

یکی از مسائل و مشکلات مهمی که سیستم بانکی کشور در سال‌های اخیر با آن مواجه بوده و به مرز بحران رسیده است موضوع مطالبات معوق بانک‌ها می‌باشد زیرا مطالبات معوق آثار منفی در صورت‌های مالی بانک به وجود می‌آورد و سیستم بانکی را با کمبود نقدینگی مواجه می‌کند و از آنجا که رسالت بانک گردش نقدینگی است اگر در این گردش خللی به وجود آید رسالت بانک نیز زیر سوال می‌رود. همچنین افزایش این نوع مطالبات در اعطای اعتبارات و تسهیلات قدرت مانور بانک را کاهش می‌دهد. بنابراین لزوم شناخت و ریشه‌یابی علل و عوامل آن و ارائه راهکارهای لازم برای کاهش و جلوگیری از افزایش این نوع مطالبات ضروری به نظر می‌رسد.

دقت در تنظیم پرونده‌ها و تکمیل آنها، توجه به سوابق مشتری، ایجاد بانک اطلاعاتی متقاضیان تسهیلات، راه‌اندازی سیستم اعتبارسنجی و رتبه‌بندی اعتباری مشتریان، دقت در کارشناسی‌های صورت گرفته و اخذ پوشش کافی و معتبر و ... از جمله راهکارهای لازم در همین راستا می‌باشد.

۷-۱. بررسی وضعیت مطالبات معوق به تفکیک بانکی

کل مطالبات معوق سیستم بانکی استان قزوین تا پایان سال ۱۳۸۶ بالغ بر ۱۶۶۹۳۱۸ میلیون ریال می‌باشد.

طبق جدول (۳) بانک سپه بالاترین سهم را از مطالبات معوق سیستم بانکی استان قزوین با اختصاص ۳۴/۸۴ درصد از حجم کل مطالبات به خود دارا می‌باشد. پس از بانک سپه در این استان، بانک ملی با اختصاص ۱۴/۳۶ درصد از مطالبات معوق سیستم بانکی در رده دوم قرار دارد. همچنین پست بانک با ۰/۲۶ درصد از مطالبات معوق شبکه بانکی استان کمترین سهم را از معوقه‌ها دارا می‌باشد.

در بین بانک‌های تخصصی نیز بانک صنعت و معدن با ۱۶/۴۸ درصد از مطالبات معوق سیستم بانکی استان بین بانک‌های تخصصی در رتبه‌اول قرارگرفته و به‌ترتیب بانک کشاورزی با ۱۰/۵۰درصد از مطالبات و بانک مسکن با حدود ۱/۰۶ درصد در رده‌های بعدی قرار دارند.

۷-۲. بررسی وضعیت مطالبات معوق به تفکیک بخشی

از مجموع مطالبات معوق حدود ۳۴۴۰۸۴ میلیون ریال آن مربوط به بخش کشاورزی، ۱۰۵۶۶۰۴ میلیون ریال آن در بخش صنعت و معدن، ۸۴۹۴۸ میلیون ریال آن در بخش ساختمان و مسکن و ۱۸۴۴۸۲ میلیون ریال آن نیز در بخش خدمات، بازرگانی و صادرات به وجود آمده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

طبق جدول (۳) بالاترین سهم از مطالبات معوق سیستم بانکی استان را بخش صنعت و معدن با سهم ۶۳/۳ درصد معوقه‌ها و پایین‌ترین سهم را بخش ساختمان و مسکن با نزدیک به ۵ درصد معوقه‌ها به خود اختصاص داده‌اند. بخش کشاورزی با ۲۰/۶ درصد از مطالبات معوق پس از بخش صنعت در رتبه دوم قرار داشته و بخش خدمات نیز با نزدیک به ۱۱ درصد مطالبات رتبه سوم را از آن خود کرده است.

بالا بودن مطالبات معوق در بخش صنعت و معدن را می‌توان به دلایل مختلفی همچون ایجاد بحران در واحدهای صنعتی استان و بروز مشکلات تولیدی و کارگری در برخی واحدهای مستقر در استان، غالب بودن رویکرد صنعتی در استان با توجه به وجود زیر ساخت‌های فراوان و افزایش اعتبارات و تسهیلات بنگاه‌های زودبازده(که بیشتر در بخش صنعت مجوز گرفته‌اند) بدون توجه به توجیه‌پذیربودن این طرح‌ها از لحاظ اقتصادی طی چند سال اخیر نسبت داد به طوری‌که بخش عمده‌ای از مطالبات معوق این بخش را معوقه‌های بنگاه‌ها تشکیل می‌دهند.

جدول۳. میزان مطالبات معوق سیستم بانکی استان به تفکیک بانک‌ها و بخش‌های اقتصادی تا سال ۱۳۸۶

(میلیون ریال- درصد)

بانک / بخش	کشاورزی	صنعت و معدن	ساختمان و مسکن	خدمات، بازرگانی و صادرات	جمع	سهم
ملی	۷۵۲۳۲	۱۰۲۵۲۱	۳۷۱۶۸	۲۴۷۷۹	۲۳۹۷۰۰	۱۴/۳۶
ملت	۳۳۶۴	۲۲۲۲۵	۱۹۵	۶۰۷	۲۵۵۸۹	۱/۵۳
تجارت	۲۰۴۸۶	۴۲۱۰۹	۴۵۵۲	۴۶۶۶۲	۱۱۳۸۰۹	۶/۸۲
صادرات	۵۶۷۵۰	۳۳۳۲۸	۱۱۸۸۳	۴۳۲۷۶	۱۴۵۲۳۷	۸/۷
سپه	۶۵۸۸	۵۵۰۵۷۷	۱۸۷۵	۲۲۵۶۶	۵۸۱۶۰۶	۳۴/۸۴
رفاه	۶۳۲۲	۳۲۳۳۷	۱۰۹۶۶	۴۱۳۲۹	۹۰۹۵۴	۵/۴۵
پست بانک	–	–	۸۶۱	۳۴۴۵	۴۳۰۷	۰/۲۶
بانک‌های تجاری	۱۶۸۷۴۲	۷۸۳۰۹۷	۶۷۵۰۰	۱۸۲۶۶۴	۱۲۰۱۲۰۲	۷۱/۹۶
کشاورزی	۱۷۵۳۴۲	–	–	–	۱۷۵۳۴۲	۱۰/۵
مسکن	–	–	۱۷۴۴۸	۲۵۶	۱۷۷۰۴	۱/۰۶
صنعت و معدن	–	۲۷۳۵۰۷	–	۱۵۶۲/۷	۲۷۵۰۷۰	۱۶/۴۸
بانک‌های تخصصی	۱۷۵۳۴۲	۲۷۳۵۰۷	۱۷۴۴۸	۱۸۱۸/۷	۴۶۸۱۱۶	۲۸/۰۴
جمع کل	۳۴۴۰۸۴	۱۰۵۶۶۰۴	۸۴۹۴۸	۱۸۴۴۸۳	۱۶۶۹۳۱۸	۱۰۰
سهم بخش‌ها از کل	۲۰/۶	۶۳/۳	۵	۱۱/۱	۱۰۰	–

مأخذ: شورای هماهنگی بانک‌های عامل استان و برآورد کارشناسی.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

۷-۳. شاخص نسبت م طالبات معوقه به مصارف

این شاخص در واقع نشان‌دهنده این امر می‌باشد که چه میزان از تسهیلات اعطایی بانک به صورت معوقه درآمده و در واقع منابع سوخت شده بانک به حساب می‌آید. این امر به‌طورقطع بر قدرت تسهیلات‌دهی بانک در سال‌های آتی اثر مستقیم داشته و منابع بانکی را برای اعطای تسهیلات و ارائه سایر خدمات بانکی کاهش می‌دهد.

با توجه به اینکه بخش صنعت و معدن ۶۳/۳ درصد معوقه‌ها را به خود اختصاص داده و بانک صنعت و معدن نیز به عنوان بانک تخصصی این بخش بیش از ۵۲/۸۹ درصد تسهیلات خود را به این بخش تخصیص داده به همین دلیل این نسبت برای بانک صنعت و معدن بالغ بر ۷۷۰/۱۲ درصد بوده است.

به عبارت دیگر، میزان معوقه بانک حدود ۷/۷ برابر تسهیلات اعطایی بانک در سال ۱۳۸۶ می‌باشد. این رقم در واقع نشان‌دهنده میزان بالای معوقه‌های این بخش و ناتوانی بخش صنعت و معدن از بازپرداخت تسهیلات دریافتی خود طی چند سال گذشته می‌باشد و به‌طورقطع مشکلات عدیده‌ای که در بخش صنعت و معدن به وجود آمده و باعث تضعیف بدنه و ساختار صنعت استان طی چند سال گذشته شده است در شکل‌گرفتن این مسئله نقش بسزایی را ایفا می‌کند (و این امر به خوبی از شاخص‌های عملکردی چون سهم ارزش افزوده صنعت و همچنین رشد واقعی این بخش مشهود می‌باشد).

البته قابل ذکر است که آمار و اطلاعات مصارف بانک‌ها تنها شامل مصارف سال ۱۳۸۶ و میزان مطالبات معوقه به صورت تجمعی و تا سال ۱۳۸۶ می‌باشد. همچنین مطالبات معوقه بانک صنعت و معدن به صورت تجمعی تا سال ۱۳۸۶ بوده و شامل مطالبات معوقه تسهیلات اعطایی به بخش صنعت و معدن استان پیش از تأسیس بانک صنعت و معدن نیز می‌باشد.

جدول۴. آمار منابع، مصارف و مطالبات معوق شبکه بانکی استان به تفکیک بانک‌های عامل در سال ۱۳۸۶

(میلیون ریال- درصد)

بانک	منابع	مصارف	معوقه	نسبت مطالبات معوق به مصارف
ملی	۳۰۱۶۴۰۷	۲۹۱۲۹۵۳	۲۳۹۷۰۰	۸/۲۳
بانک ملت	۲۳۳۶۰۱۸	۳۲۳۱۴۴۱	۲۵۵۸۹	۰/۷۹
تجارت	۱۴۵۹۵۵۷	۱۲۴۱۷۵۳	۱۱۳۸۰۹	۹/۱۷
بانک صادرات	۱۹۱۰۳۹۶	۱۹۲۲۹۳۵	۱۴۵۲۳۷	۷/۵۵
سپه	۱۷۰۸۸۸۹	۲۳۵۲۰۴۲	۵۸۱۶۰۶	۲۴/۷۳
رفاه	۹۳۷۷۵۱	۶۰۸۲۳۵	۹۰۹۵۴	۱۴/۹۵

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

ادامه جدول ۴.

پست بانک	۷۰۱۵۰	۴۲۷۴۱	۴۳۰۷	۱۰/۰۸
جمع بانک‌های تجاری	۱۱۴۳۹۱۶۸	۱۲۳۱۲۱۰۰	۱۲۰۱۲۰۲	۹/۷۶
کشاورزی	۹۰۴۸۶۰	۱۶۱۲۹۸۲	۱۷۵۳۴۲	۱۰/۸۷
مسکن	۱۲۴۰۳۵۷	۳۰۱۹۸۸۶	۱۷۷۰۴	۰/۵۹
صنعت و معدن	۱۲۹۸۳	۳۵۷۱۷/۸	۲۷۵۰۷۰	۷۷۰/۱۲[1]
جمع بانک‌های تخصصی	۲۱۵۸۲۰۰	۴۶۶۸۵۸۵/۸	۴۶۸۱۱۶	۱۰/۰۳
جمع کل	۱۳۵۹۷۳۶۸	۱۶۹۸۰۶۸۵/۸	۱۶۶۹۳۱۸	۹/۸۳

مأخذ: شورای هماهنگی بانک‌های عامل استان و برآورد کارشناسی.

۸. نتایج تحقیق

بررسی‌ها نشان می‌دهند که روند صعودی گسترش و توسعه خدمات بانکی از سال ۱۳۸۵ به بعد شروع به کاهش کرده بود و مطالبات معوقه بانک‌ها هم زمان نیز افزایش یافته است که ناشی از تغییرات شرایط اقتصادی و کاهش نرخ بهره بانکی بوده است و باعث شده تا نسبت مطالبات به مصارف بانکی به رقم ۹/۸۳ درصد برسد. مطمئناً یکی از دلایل عمده افت شاخص گسترش خدمات بانکی در استان، افزایش حجم مطالبات معوقه بانک‌ها می‌باشد. همان‌طورکه اشاره شد این افزایش باعث کاهش منابع بانکی و همچنین کاهش تسهیلات‌دهی آنها شده و درآمد بانک‌ها و در واقع ارزش افزوده خدمات بانکی را کاهش می‌دهند. در حالی‌که تجارب بانکداری جهان نشان می‌دهد بیش از یک درصد بودن این نسبت بانک‌ها را به شدت نگران می‌کند و تبعات منفی قابل توجهی بر عملکرد بانک‌ها دارد.در میان بانک‌های تجاری نسبت مطالبات معوق به مصارف سال ۱۳۸۶ بانک سپه حدود ۲۴ درصد و در میان بانک‌های تخصصی بانک صنعت و معدن بیشترین معوقات را نسبت به مصارف خود داشته‌اند.

اطلاعات مطالبات معوقه به تفکیک بانک نشان می‌دهد سهم بانک‌های تجاری قریب به ۷۲ درصد بوده و بانک‌های سپه و ملی به‌طورجمع سهم ۵۰ درصدی در شکل‌گیری این معوقات داشته‌اند. و در بخش‌های عمده اقتصادی، بخش صنعت و معدن و کشاورزی به ترتیب با ۶۳/۳ و ۲۰/۶ درصد وضعیت وخیمی را نمود می‌دهند.

۱. بالا بودن غیرعادی نسبت مطالبات معوقه به مصارف بانک صنعت و معدن ناشی از معوقات شرکت‌هایی است که در دو دهه گذشته و قبل از راه اندازی شعب استان قزوین وام دریافت کرده‌اند.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

در مجموع این پژوهش خطرات ناشی از گسترش مطالبات معوقه بانکی در سال ۱۳۸۶ به بعد را بسیار جدی می‌داند به‌طوری که توان تامین مالی اقتصاد ملی افت شدید یافته و بانک‌های زیادی دچار ورشکستگی خواهند شد و با افزایش سطح عمومی قیمت‌ها سایر متغیرهای کلان اقتصادی به‌ویژه توزیع درآمد و فقر در جامعه گسترش می‌یابد.پس ضروری است به سرعت نظام بانکی کشور اصلاح گردد و نیز حمایت‌های مالی و غیر مالی از بخش‌های تولیدی (صنعت و معدن و کشاورزی) به‌عمل آید.

۹. توصیه‌های سیاستی

- آموزش کارکنان به ویژه نیروهای مرتبط با اعطای تسهیلات
- لحاظ کردن سوابق آموزشی و کاری در انتصابات کادر اعتباری بانک‌ها
- رتبه‌بندی مشتریان اعتباری با توجه به اهلیت و سوابق اعتباری آنها
- ایجاد سیستم مکانیزه براساس مستندات واقعی مشتری در اعطای تسهیلات به منظور جلوگیری از دخالت گروه‌های ذی نفوذ
- یکسان‌سازی (برابرکردن) میزان نرخ تسهیلات در تمام شبکه‌های پولی (بانکی) کشور و متناسب کردن آن با میزان نرخ تورم در جامعه
- اخذ درآمد بانک‌ها و موسسات پولی از کارمزدهای ارائه خدمات بانکی به جای درآمدهای حاصل از تفاوت نرخ تسهیلات و سپرده‌ها
- ایجاد نرم افزاری جامع و به روز از سوابق اعتباری مشتریان شبکه بانکی کشور
- ایجاد مکانیزم نظارت و کنترل سلامت موسسات حسابرسی و حسابداری با عنایت به قسم‌نامه آنها در راستای قوانین سازمان حسابرسی کل کشور
- ایجاد فرایندهای نظارتی الکترونیکی خارج از حدود اختیارات کادر کمیته‌های اعتباری بانک‌ها و تأثیرگذاری قوانین حاکم بر مطالبات معوق بر حدود تصمیم‌گیری‌های اعتباری
- مدیریت مؤثر تسهیلات اعطایی از طریق تقویت نظام ارزیابی اعتباری مشتریان بانک‌ها و ایجاد ضمانت‌های لازم برای وصول اعتبارات
- ارزیابی توجیه فنی پروژه‌های اقتصادی و تخمین ریسک آنها به منظور اطمینان از بازپرداخت وام‌ها

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]

- تنظیم نرخ تسهیلات با توجه به میزان تورم و دیگر شاخص‌های اقتصادی (کاهش نرخ سود تسهیلات به رغم وجود جرایم سبب می‌شود مشتریان تمایلی به بازپرداخت تسهیلات در سررسید مقرر نداشته باشند)
- تهیه قوانین و مقررات بانکی نوین جهت دریافت وثایق عادلانه از تسهیلات گیرندگان
- حذف اعطای تسهیلات دستوری (که سبب می‌شود بدون تحلیل هزینه – فایده و توجیه اقتصادی از پروژه‌های کم – بازده حمایت می‌شود)

منابع

مرکز آمار ایران(۱۳۸۷)، *سالنامه‌های آماری سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ کشور و استان.*

نجفی، علی(۱۳۸۶)، *حقوق بانکی روش‌های وصول مطالبات معوق بانک*، چاپ اول، انتشارات ققنوس.

بانک مرکزی ایران (۱۳۸۶)، *آیین‌نامه وصول مطالبات سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول بانک‌ها (ریالی و ارزی)*، کارگروه تحول رفتار نظام بانکی.

قانون عملیات بانکداری بدون ربا(مصوب ۱۳۶۲).

بانک مرکزی ایران (۱۳۸۵) *آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های فعالیت‌های بانکی.*

گزارشات شورای هماهنگی بانک‌های استان قزوین در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-11-01]